

հացած. 2. դիակ», mortorio «յուզարկաւորութիւն, թաղման հանդէս», mortuario «յուզարկաւորական» եւն:

Մօսուովիւն «խաբերայութիւն». անշուշտ օտար բառ է, բայց մայր ձեւն անծանօթ:

Մօսուարա, մօսուա (վն. մուսուուա) «նմոյշ, փորձի համար ի ցոյց դրուած կամ սրուած նիւթ, échantillon», թրք. *مۆسٔر* *mostra* < իտալ. *mostra* «նմոյշ, փորձ, échantillon». ոճով կ'ըսուի մօսուարայի հաւաք «իբր զարդ, պարագ սեղը, ի զուր, ձեւականութեան համար»:

Մօսուարա «զգեստի վրայ շինուած դանազան, զարդեր. աճկ. զէննէֆ» < իտալ. *mostra* «զգեստին թեւերուն վրայ իբրեւ զարդ շինուած ծալքեր, խծիպներ»:

Մօսու «նորածեւութիւն. 2. սարօրինա, արտասովոր, սյւանդակ». նորէն մօսու մի' հաներ «այդպիսի սյւանդակ բաներ պէտք չեն», թրք. *مۆدٔ* *moda*, ն.ն. *μὸδٔ* < իտալ. *moda* «նորածեւութիւն, եղանակ, կերպ»:

Մօսէլ, «իբր նախատիպ աւելուած օրինակը, մանաւանդ կանացի զգեստներու տարազի նկարը» < Փրանս. *modèle*:

Մօսիստրա «կանանց զգեստներու դերձակուհի» < ն.ն. *μὸδίσٔ* *modista*, Փրանս. *modiste*:

Մօրթի «սանդ՝ որուն մէջ զեղադործները դեղ կը ձեծեն կամ սպեղանի կը շաղուեն» < Փրանս. *mortier* «սանդ». ձեւով տարբեր են իտալ. *mortaiο*, վենետիկեան բարբառով *mortaro*, *morter*:

Մօրֆին «աֆրոնէն պատրաստուած թուրուանի նիւթ մը՝ որ բժշկութեան մէջ շատ կը գործածուի» < Փրանս. *morphine*. ձեւով տարբեր է իտալ. *morfina* «մորֆին»:

Յ.

Յալփա «այիբները զիմացէն կամ քովէն դալով՝ նաւը վէտ ի վէտ կամ ծռելով երթալը» < ն.ն. *γάλλٔ* «ծուռ, թեք. 2 նաւին թեք երթալը»:

Ն.

Նաքուա «մարմնի ներքին կազմը». նաքուան խազի է «ամբակազմ, առողջ է», նաքուան նազիֆ է «տկարակազմ, վատառողջ է», թրք. *نٔ* *natura* < իտալ. *natura* բնութիւն, մարդկային բնութիւն»:

Նաքուա «մարմնի ներքին կազմը» < Փրանս. *naturell*, *naturelle* «բնական»:

Նավէ «միայն մէկ կայմ ունեցող առաջատանաւ» < իտալ. *nave* «նաւ, յատկապէս առաջատանաւ»:

Նավլուս (վն. նավլու) «նաւուղիէք, նաւի վարձք նաւարկութեան համար վճարուած դրամը» < իտալ. *nolo*, *noleggio*, *naulo*, *navolo* «նաւուղիէք», բայց ամէնէն աւելի յարմար ձեւը կ'ըլլայ վերջինիս նուզականը՝ *navolino*, որմէ նավլուս. հմմտ. նաւե թրք. *نٔ* *navlun*, արաբ. *نٔ* *navl*, Փրանս. *nolis*, յն. *ναύλο*»:

Նափօլէօն, նափօլիոն «20 Փրանքնոց ոսկի մը. 2. մինչեւ ծունկը բարձրացած երկար կօշիկ, մոյզ, որ եւ յատկապէս կ'ըսուի նափօլէօն ֆիզիկսի (թրք. *جيزمه* *jizme* մոյզ)» < Փրանս. *napoléon* «Նաբոլէօն կայսեր պատկերով 20 կամ 40 Փրանքնոց ոսկի դրամ» կամ իտալ. *napoleone* «դրամ», *napoleone d'oro* «20 Փրանքնոց ոսկի դրամ», *napoleone d'argento* «5 Փրանքնոց արծաթ դրամ»: Յայտնի չէ թէ «մոյզ» նշանակութեամբ ո՞ւր կը գտնուի:

Նիֆէլ «տեսակ մը մետաղ» < Փրանս. *nickel*:

Նօթա «ձայնագրութիւն. 2. ձայնագրութեան արուեստը. 3. ձայնագրութեան մէջ դորձածուած խաղերը. 4. ձայնագրեալ դրուածք մը», նօթանի «երաժշտադէտ, ձայնագրադէտ» < իտալ. *nota* «երգ, երգեցողութիւն, ձայնանիշ, խազ, ձայնագրութիւն»:

Նօմէա (վն. նէօմարա) «թիւ, թուանշան», նօմէալը «թուագրեալ, թուանշան կրող», թրք. *نٔ* *numero*, *numero* «թուանշան» *نٔ* *numerolٔ*, *nomerolٔ* «թուագրեալ» < իտալ. *numero* կամ Փրանս. *numéro* «թիւ»: Առաջին ձայնաւորը կը ցուցնէ որ ծագումը իտալերէնէ է:

Շ.

Շալ «ցիւսի», թրք. *شال* *šal* < Փրանս. *châle*. Հայաստանի մէջ ծանօթ է վանայ շալը, որ մետաքսի պէս ազնիւ, զիմացիուն եւ ընտիր կտոր մ'է:

Շամաքա «աղմուկ, ժխոր». կը թուի օտար բառ եւ յատկապէս իտալական ծագումէ, ինչպէս կը ցուցնէ արաբ վերջաւորութիւնը. բայց մայր ձեւը ինձ անյայտ է. հմմտ. իտալ. *schiamazzare* «հաւի կրկնալը»:

ձու ածելէ յետոյ, փխր. վախէն աղմկել, աղաղակել», *schiamazzo* «աղմուկ, ժխոր», *sciamato* «ամբոխ, մարդոց խոնուճը», Փրանս. *chamailler* «աղմկալի ձայնով իրարու հետ կռուել», *chamaillis* «ժխոր, աղմուկ, վէճ», *chamade* «թմբկահարութիւն անձնատուութեան», վենետիկեան բարբառով ալ *ciamata* «կոչ, կանչելը»:

Շամանսուրա «ծովուն բացը հաստատուած կարմիր երկաթեայ տակաւ՝ որուն վրայ նաւերը կը խարսխեն», թրք. *شاماندٔ* *šamandura* նոյն նշ. անշուշտ օտար փոխանութիւն է, բայց մայր ձեւը ինձ անծանօթ է:

Շամփանյա «տեսակ մը ընտիր գինի, որ Փրանսայի Շամփանյը գաւառէն կու գայ» < իտալ. *vino di Sciampagna* կամ պարզապէս իբրեւ հասարակ անուն *sciumpagna*:

Շան «թատրոնի բեմը» < իտալ. *scena*: Շառլաթան «չաղփաղփ, շատախօս» < Փրանս. *charlatan* «ճարտար լեզուով մարդ խարոզ». ձեւով տարբեր է իտալ. *ciarlatano* «դատարկախօս»:

Շարթուր «տեսակ մը ըմպելիք» < Փրանս. *chartreuse* սյոսպէս կոչուած է նշանաւոր միաբանութեան մը անունով՝ ուր առաջին անգամ պատրաստեցին ինչեւալ խմելիքը:

Շարիվարի «թափթիփած, խառնաշիտթ» < Փրանս. *charivari* «յանցաւորի կամ անարգելի անձի մը դռան առջեւ կատարուած ժողովրդական ցոյց՝ ընկեարացած նախատական բացազանչութիւններով եւ պղնձեղէններու բաղիւնով. փխր. խառնաշիտթ երաժշտութիւն»:

Շափիսա «զլխարկ» < թրք. *şapka* *šarğa* «եւրօպական գլխարկ». ուս. *шапка* «զլխարկ, գտակ», որ կազմուած է Փրանս. *chapeau* բառէն՝ ուս. *ка* վերջաւորութեամբ:

Շէնտիսալ «պարի ձեւերէն մէկն է» < Փրանս. *chaîne de dames* (տիկիներու շղթայ) նոյն նշ.: Շրմէնտուրա «երկաթուղի, շոգեկառք». շատ հին ձեւ, որ պատահեալ կը գործածէին փոխանակ շիմէնտիֆէր ըսելու. թերեւս աղմուկով շամանսուրա բառէն:

Շիրինկա «գրեխ. 2. գրեխ ընելը». թրք. *شیرینکا* *širinka* < իտալ. *sciringa* «չրհանի նման գործիք մըն է միկափամփուշտը պարպելու համար». «գրեխ» խմաստով շատ սովորական չէ, բայց անշուշտ կայ, ինչպէս կը ցուցնէ Փրանս. *seringue* «գրեխ»:

Շիմէնտիֆէր «երկաթուղի. 2. շոգեկառք» < Փրանս. *chemin de fer*. տե՛ս նաեւ շրմէնտուրա:

Շիֆ «կոկիկ հագուած», թրք. *شيق* *šiq* < Փրանս. *chic*:

Շիֆոնա «զիւանագիտական ծածկազիր հեռազիր» < իտալ. *cifra* նոյն նշ. իտալերէնի մէջ չկայ շ ձայնով սկսող ձեւ մը, բայց հմմտ. *sciifare* «ծածկազիրը կարդալ, լուծել, բացատրել» եւ Փրանս. *chiffre*:

Շօֆօլաթ, աւելի հին է շօֆօլաթա «ծանօթ ուտելի նիւթը եւ անով պատրաստուած ըմպելիքը». առաջինը կու գայ Փրանս. *chocolat* ձեւէն, երկրորդը իտալ. *cioccolata*, որմէ նաեւ ն.ն. *τσιοκολάٔ*. կայ նաեւ շօֆօլաթ ձեւը՝ որ կու գայ իտալ. *cioccolate*, *cioccolatte* ձեւերէն. — Փրանս. ձեւը՝ որ պիտի տար շօֆօլա, միտներէն աղմուկով ստացած է վերջաձայն ֆ:

(Շարունակելի:) Է. ԱՃԱՌՆԱՆ

Նարեկ, Մատենի ողբերգութեան Ս. Գրիգոր Նարեկացիի գրաբար բնագրի հանդիպարութեամբ աշխարհաբարի վերածեց Գարեգին Եպիսկոպոս Տրապիզոնի. Պուէնու Այրէս, տպ. Սոս. Տէօֆ. Մէնեան, 1948, 40, էջ ԽԸ + 322 + 16: Գինն՝ 10 տոլար:

Գրիգոր Նարեկացւոյ ծննդեան 1000ամեակի առթիւ զեղեցիկ խորհուրդն ունեցած է Գարեգին Եպիսկոպոս Տրապիզոնի, սյոթմ առաջնորդ Հայոց ի Բուէնու Այրէս, հրատարակել Նարեկացւոյ գլուխ-դորձոց Մատենան Ողբերգութեան, բնագիրն եւ թարգմանութիւնն ղէմ առ ղէմ, կից Տաղերը բնագրով, հոյակապ հատորի մը մէջ, պարուեստական կառուցուածքով, մաքուր տպագրութեամբ: Հատորը նուիրուած է տակին, որուն ժառանգները յանձն առած են Նարեկացեալ Կարապետ ձանիկեանի յեշտանակին, որուն ժառանգները յանձն առած են Նարեկացեալ Կարապետ ձանիկեան Մատենաշար», որուն Թ. 1 կը կազմէ հատորս:

Գրիգոր Տէր-Վարդանեանի իւզանկար «Նարեկի» գունաւոր նմանահանութեամբ կը բացուի հատորս, որ ունի կից պատկերներս՝ Գրիգոր Նարեկացի, Տէր Եղիշէ պատրիարք Դուրեան, Կ. ձանիկեան:

Ներածական բաժնին մէջ զետեղուած են Յ. Մաքարյանի գնահատանքն Ողբերգութեան (ԺԳ—ԺԴ), աշխարհարար թարգմանութեանս Ա. տպագրութեանէն (1926) «Նարեկացին եւ Նարեկը. փոքրիկ վերլուծում մը» (ԺԵ—ԻԵ), որուն կը յաջորդէ «Ներածութիւնն Բ. տպագրութեանս» (էջ ԻԶ—ԽԸ), ուր նկատի կ'առնուին Ա. Չօպանեանի, Հորոյի, Մարկոս (կարգա՛ Մանուկ) Արեղեանի, Թորգոմ Սրբազանի, Գիւտ եպիսկոպոսի, Յ. Օշականի, Եղիշէ Վ. Տէրտէրեանի նկարագրականներն Ողբերգութեանս, որոնց կը կցէ հրատարակիչն իր տեսութիւնը: Անյիշատակ մնացած են Անգրիկեանի, Յովհաննէսեանի, Ս. Faldatiի յօդուածները նոյն նկարագրով: Բնագրին եւ թարգմանութեան վերջը յառաջ բերուած է Յ. Օշականի վերլուծութիւնը (էջ 281—302): Առանձին բաժին կը կազմեն Տաղք Գր. Նարեկացւոյ (էջ 307—313), գրարար բնագրով: Կը յաջորդէ առանձին գլուխ մը՝ «Նարեկի ձեռագիրները» (303—306), անոնցմէ նմոյշներ ներկայացուած են նմանատպութեամբ էջ 1—16 յաւելուածին մէջ: «Բառգրքոյկ» մը (էջ 315—322) կը փակէ հատորս:

Հրատարակութիւնն նպատակի հետեւած է, Գրիգոր Նարեկացւոյ Ողբերգութիւնը ժողովուրդին մատչելի ընելու: Չենք կրնար հետեւաբար պահանջել անկէ բանասիրական հետազոտութիւն ոչ Գրիգոր Նարեկացւոյ կենսագրութեան եւ ոչ ալ գրարար բնագրի մասին: Անշուշտ շատ ցանկալի էր, որ այսպիսի շքեղ հրատարակութեան մէջ, ուր բնագիրը նոր տպագրութեամբ լոյս կը տեսնէ, վերակազմուած ըլլար ան ընտիր ձեռագիրներու բաղդատութեամբ: Բնագրին մէջ կան ուղղելի կէտեր. անոնցմէ մաս մը տպագրական վրիպակներ են. մաս մ'ալ գրչագիրներու կողմէ աղաւաղութիւններ. զոր օրինակ էջ 5, տ. 14. «Եւ նա ցորենոյ, գինւոյ եւ ձիթոյ, եւ նոքա Իսրայէլի»: Թարգմանիչը անդրադարձած է, թէ Նարեկացի հոս Ովսէէ, Բ. 21 22 նկատի ունի, բայց ուշագիր չէ եղած, նաեւ թարգմանութեան մէջ, թէ խօսքը Երայէլի մասին է հոն եւ ոչ թէ Իսրայէլի: Առ հասարակ Գրիգոր Նարեկացին լաւ հասկնալու համար անհրաժեշտ է, որ ընթերցողն, եւս առաւել թարգմանիչը կատարելապէս հմուտ ըլլան աստուածաշունչ Մատենին, այնպէս ինչպէս փորձ եւ հմուտ եղած է Նարեկացին, որուն գրեթէ մէկ մի

նախադասութիւն, բառական կամ այլասացիկ, կ'ենթադրեն սուրբ-գրեանական տեղիք: Պէտք է խոստովանիլ, թէ այս հմուտութիւնը չէ պակասած թարգմանչին, թէ եւ ոչ ամենուրեք: Տեղւոյս չէ ոչ բնագրին եւ ոչ ալ թարգմանութեան թերոյթները ծայրէ ի ծայր քննութեան առնել: Այս դժուարին պիտի ըլլայ մասնաւորապէս թարգմանութեան համար, այնու որ թարգմանիչը իր թարգմանութեան չափական ընթացք տալու համար իրեն ազատութիւն չնորհած է: Ի դիպաց կը բանամ Բան ԿԳ (էջ 158—159) համեմատութեան առնելու համար բնագիրն եւ թարգմանութիւնը:

«Որ փրկութիւն ես (տպ. են) ի քոց կամաց» = «կամքը փրկութիւն կ'ընծայէ մարդոց»: Նարեկացւոյն միտքն է. «Որ ինքնակամ, ինքնամատոյց մեր փրկութիւնն եղար»:

«Որ գլխտնեալ զկիսն ի բարեաց՝ կրկնակի գոյիւ նահանջեր՝ երկեակ բնութիւն ի նոյն արձանի» = «Բարի հրամանին ահանջ չընող կիսն ետ կեցուցիր՝ երկու բնութեամբ գոյգ գոյացութիւններ նոյն արձանին մէջ միացնելով». նկատի առնուած է Մն. ԺԹ. 26. բայց հոս խօսքը Յովհ. Ը. 11 (Իրք կնոջն շնացելոյ) մասին է. ըստ այսմ. «Որ ի բարեաց յետնեալ (մեղաւոր) կիսը կրկին ստացուածքով վերադարձուցիր, երկու վճիռ մէկ արձանագրութեան մէջ, ոչ իսկապէս անպարտ եւ ոչ ալ բոլորովին պատժապարտ դատեցիր»:

«Որ զլուծութիւն ծովուն սահանաց իրր զկարկառ քարանց կառուցեալ յեղանակեցեր» = «Սահանաղնաց ծովու լոյծ ջուրերն քարերու կարկառներու պէս իրարու վրայ դէզդէզ բարդեցիր ու պնդացուցիր», ուստի շատ լայնաբար, թերեւս լաւագոյն. «Որ ծովու լոյծ ջուրերը քարաշէն քարակարկառ պարիսպներու վերածեցիր» (Ելք ԺԴ. 22):

Գրիգորի կենսագրականը (էջ ԺԶ—ԺԷ) գծուած է համառօտ եւ ընկալեալ ըմբռնումով: Գրական հաւաքոյթի մը մէջ ի Բէյրութ (հմմտ. Աղդարար, 1943, Թ. 27) ուշագրութիւն հրաւիրած էի այն պարագայի վրայ, որ կը գանազանուի Գրիգոր որդի Խոսրովու եւ Գրիգոր որդի զատեր եղբոր Անանիայի: Խոսրով եւ Անանիա Նարեկացի պէտք է եղբայր եղած ըլլան. հետեւաբար այլ է Գրիգոր որդի Խոսրովու, որ գրած է 977ին Երգոց Երգոյն Մեկնութիւնն եւ թուղթն առ վանականս Կճաւայ, եւ այլ Գր. որդի զատեր

Խոսրովու, որ 983ին յօրինած է Ապարանից Խաչի պատմութիւնը, ուր կը յիշէ իր անդրանիկ եղբայրն Յովհաննէս, եւ 1003ին Ողբերգութիւնը՝ աջակցութեամբ իր եղբոր Յովհաննէսի: Երկու Գրիգորներն ալ Նարեկացի են, ծնունդ Նարեկ գիւղի. առաջինը հաւանօրէն ամուսնացեալ քահանայ, երկրորդը վանական Նարեկ վանքի. առաջինը լուրջ, հետեւող դասական ոճի, երկրորդը տաքարիւն, վերասուրց բանաստեղծ, սիրող անկաշկանդ, ինքնուրոյն ոճի: Վերջինս եթէ նկատենք 983ին քահանայ մը, ծնունդը կ'ընկնայ 963ին. 1003ին պէտք է եղած ըլլայ 40ամեայ հասակին: Մահուան տարին կը մնայ անձանօթ:

Բանասիրութեան համար կարեւոր նպաստ է այն համառօտ գեկոյցն Նարեկ գրքի ձեռագիրներու մասին (էջ 303—306), որոնք կը գտնուին Երեւան, Վենետիկ եւ Երուսաղէմ, հատ մ'ալ ձորճ Մարտիկեանի քով: Այս ձեռագիրներէն յառաջ բերուած են լուսատիպ՝ 3 թուղթ Երեւանի Մատենադարանի Թ. 1568էն, գրուած 1173ին [էջ 323—324], Մարտիկեանի ձեռագրէն 8 էջ [325—332] Մարտիկեանի ձեռագրէն Մխիթ. Մատենագրուած 1417ին, Վենետիկի Մխիթ. Մատենագրուած 1323 եւ 1365 տարիներուն: 338], գրուած 1323 եւ 1365 տարիներուն: Երեւանի Մատենադարանի Թ. 1568 ձեռագրին գրչութեան տարին՝ ՈՒԻ ճշգրիտ կը համապատասխանէ 1173ին, ոչ 1273, ուստի եւ ԺԲ. դարուն. այսպէս իմանալու է էջ [323]:

Մեր սրտագին գնահատանքը աշխատասէր Սրբազանին, որ ջանք չէ ինայած հատորիս ներքին եւ արտաքին փայլ տալու:

Հ. Ն. ԱԿԻՆՅԱՆ

Զեթ ՈՒՆԻ, Սասունական: Փարիզ, տպ. Արախ-Թոփալեան, 1943, 80, էջ 1168:

Մինչեւ անցեալ դարու 70ական թուականը անձանօթ մնացած էր հայ ազգային Դիւցազնավէպի մը գոյութիւնը: Մեր առաջին ազգագրագէտներէն միոյն՝ Գարեգին Վրդ. Սրուանձտեանցի կը պարտինք այդ գիւտը: 1873ին Մուշի մէջ գրի առնելէ յետոյ՝ 1874ին լոյս ընծայեց նա «Մատենցի Դաւիթ եւ Մհերի Դուռ» անունով անդրադիտութեամբ հայ ժողովրդական Դիւցազնավէպին: Անկէ ի վեր ցարդ գրի առ-

նուած փոփոխակներու թիւը բարձրացած է մինչեւ 65ի:

Պր. Չիթունի «Մատենական»ը 1907ին վանի մէջ գրի առնուած՝ հայ Դիւցազնավէպին ամբողջական եօթը ձիւղի լիակատար պատմուածքն է, վերածաղուած ու խմբագրուած իր կողմէ, հիմ ունենալով Սպարկերտի բարբառով փոփոխակը, զոր ինքը կը կոչէ — Սպարկերտի բարբառը — քաղուհի հայ գաւառաբարբառներուն (անդ՝ էջ 19): Հետեւաբար ներկայս 36 տարուան անդու աշխատանքի մը պտուղն է (հմմտ. անդ՝ էջ 46—61), զոր վաստակաւոր ազգագրագէտը հայ նոր սերունդին կը նուիրէ, նկատելով որ մանաւանդ օտարութեան մէջ «Հայ նոր սերունդը՝ պէտք ունի նման գրուածքներու՝ որպէս զի պահէ իր ազգային զգացումը, ու հայ մնայ» (անդ՝ էջ 47):

Տակաւին 1928ին կը գրէր Սաֆրաստեան. «Երբ նոյն իսկ Ամբերկայի կամ Անգլիոյ մէջ ծնած հնգիկ երեխան կը կարգայ իր ազգային մեծ դիւցազնագրութիւնները, ինչպէս Ռիկ-Վէտաներ, կամ արար երեխան կը կարգայ իր Հազարուէկ Գիշերները... մենք ի՞նչ կրնանք տալ Ֆրանսա կամ Ամբերկա մեծցող հայ պատանեկութեան՝ իրենց անցեալի մասին: Ողբուկոծով գրուած պատմութիւնները աւելի քան աննպաստ են (նոյն իսկ ֆրանսական): Բարեբախտաբար մենք ունինք ազգագրական սքանչելի նիւթեր: Անոնց թագն ու պսակն է՝ մեր Ազգային Մեծ Դիւցազնավէպ, «Մատենց Տուն»ը (Ապագայ), Պարիս 1928, Մայիս 12):

Չիթունի երկար տարիներու քրտնաթոր աշխատանքը՝ միացած իր մասնագէտի հանգամանքին՝ տուած է «Մատենական»ով բերթողական սքանչելի կառուցուածք մը մեր ազգային Դիւցազնավէպին, զոր կարելի է անվարան ըսել թէ ցարդ եղածներու մէջէն ամենայնաւորապէս է եւ իր դիւրասահ հոստուն լեզուով կը ներկայացնէ հաճելի ընթերցուածի նիւթ:

Հայ ազգային Դիւցազնավէպը — իր ցարդ հրատարակուած վիճակին մէջ — կը ներկայանայ այնպէս՝ ինչպէս որ զայն գրի առնողները՝ պատմողներէն քաղած են: Բանասիրութիւնը տակաւին բանած չէ անոր վրայ: Ասո՛ր կ'իյնայ վերջին վճռական խօսքն ըսել՝ տալու համար հայ Դիւցազնավէպին իր իսկական գոյնն ու արժէքը: — —